

Cysterskie kamienie graniczne z ogrodu pałacu opackiego w Ulanowicach

W poprzednim numerze pisma „Na Szlaku” opisałem dwa cysterskie kamienie graniczne, które od lat stoją przed kościołem pw. św. Krzysztofa w Ulanowicach, niegdyś samodzielnej wioski, a dziś części miasta Lubawka noszącej nazwę Podlesie

O ile tamte słupki były znane od dawna i opisywane przez wielu badaczy, to do pewnego momentu w całkowitym zapomnieniu pozostawały kolejne dwa kamienie graniczne, ustawione zaledwie kilkadziesiąt metrów dalej, w ogrodzie za pałacem opackim. Wprawdzie o ich istnieniu wiedzieli mieszkańcy tego budynku, jednak pomijane były one w opracowaniach dotyczących cysterskich słupków granicznych. Może nie tyle odkrywcą, co z pewnością osobą, która rozpropagowała wiedzę o ich istnieniu, był Zygmunt Sarnecki. 21 września 1992 roku pisał on w liście do redakcji „Bractwa Krzyżowców”:

Przed kilkoma dniami znalazłem, o czym marzyłem, to co długo

Pałac opacki i kościół w Ulanowicach, na pierwszym planie ławka z cysterskich kamieni granicznych. Wszystkie zdjęcia: Marian Gabrowski

Strona cysterska kamieni granicznych z ogrodu pałacowego

szukałem - dwa słupki! Co ciekawe kilka razy w roku bywałem w tym miejscu. Są inne od znanych. Szerwsze i w środku liczby 1727 wyryty herb opactwa. Jeden z nich z rytem jezuickim. Znowu jestem w podróży i o szczegółach wraz z wymiarami, fotografią czy rysunkami napiszę w późniejszym czasie¹.

Ostatecznie opis kamieni opublikował on dopiero w 1997 roku w „Przydrożnych Pomnikach Przeszłości”. Z tekstu tego dowiadujemy się jednak, że na kamienie natrafił w 1991 roku².

Choć krzeszowskie kamienie graniczne z 1727 roku zazwyczaj mają zbliżone wymiary, to cztery z nich są o wiele bardziej okazałe. Jeden z nich znajduje się w klasztorze w Krzeszowie³, drugi w Chełmsku Śląskim⁴, natomiast dwa kolejne możemy odnaleźć właśnie w ogrodzie pałacu w Ulanowicach.

Po stronie cysterskiej mają one wyryte inicjały IAG, będące skrótem od łacińskich wyrazów *Innocentius Abbas Grissoviensis*, czyli *Innocenty opat krzeszowski*. W centrum ukazano pastorał i mitrę, symbole władzy opackiej, ustawione na tarczy z herbem cystersów rozdzielającym na pół liczbę 1727, informującą o dacie rozgraniczenia dóbr.

Podobne przedstawienie możemy ujrzeć na elewacji kościoła w Krzeszówku, gdzie znajduje się herb z czasów krzeszowskiego opata Kacpra, datowany na rok 1591. Porównanie obu tych płaskorzeźb zwraca uwagę na umieszczone na nich pastorały. W Krzeszówku widzimy dwa pastorały, natomiast na ulanowickich kamieniach granicznych ukazano wprawdzie tylko jeden

Herb umieszczony na elewacji kościoła w Krzeszówku

Inskrypcje wyryte na bocznych powierzchniach

pastorał, znajdujący się nad wieńczącą całość mitrą, lecz ma on swoją kontynuację za herbem widocznym w polu herbowym. Tak więc ukośna szachownica z herbu skrzyżowana jest z pastorałem, którego zakończenie znajduje się już poza tarczą herbową. Dzięki temu uniknięto zdublowania pastorałów, być może problematycznego do przedstawienia na tak małej powierzchni. W ten sposób jeden pastorał jest jednocześnie elementem zarówno herbu na tarczy herbowej, jak i atrybutów wieńczących tarczę herbową⁵.

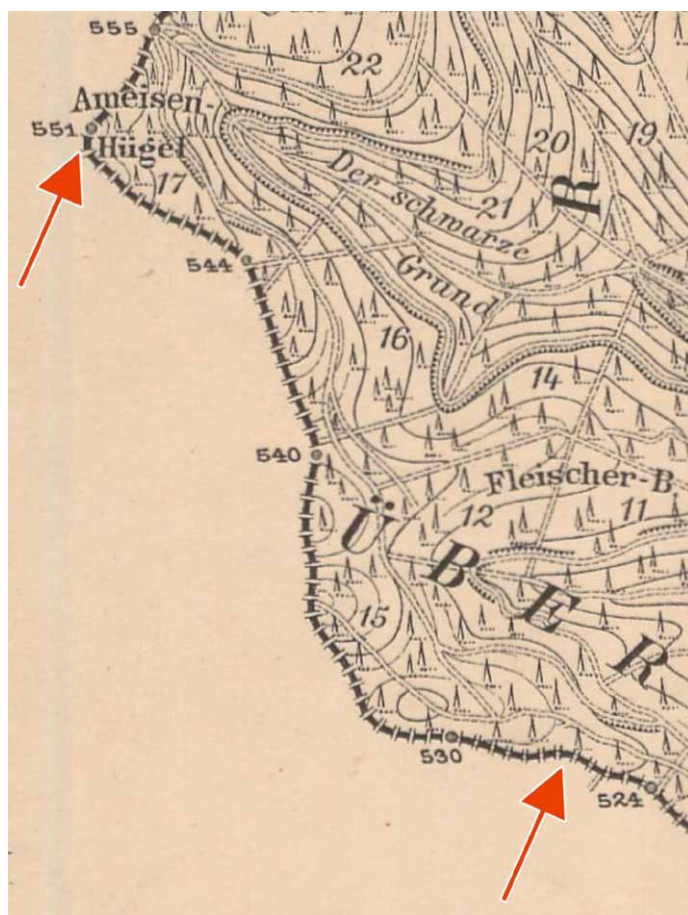
Na szczycie kamieni umieszczono typowy dla znaków granicznych znak krzyża. Z boków z kolei wtórnie wyryto trzycyfrowe liczby. Patrząc od strony herbu cysterskiego na jednym kamieniu po lewej stronie wyryto 526, natomiast na drugim po prawej spod mchu przebija się słabo czytelna liczba 550 uzupełniona poniżej literą P.

Są to numery porządkowe nadane im jeszcze w czasie, gdy znajdowały się one na prusko-austriackiej granicy państwowej; natomiast litera P to prawdopodobnie skrót od wyrazu Prusy⁶. Zmierzone przeze mnie wymiary słupków o numerach 526 i 550 to odpowiednio: 25×54×65 oraz 27×55×61 cm (grubość, szerokość i wysokość).

Wyryte po bokach numery pozwalają wskazać odcinek granicy w Górach Kruczych, gdzie pierwotnie znajdowały się słupki. Archiwalna mapa topograficzna⁷ pokazuje, że znak o numerze 550 zlokalizowany był na charakterystycznym załamaniu granicy tuż obok szczytu góry Mrowiniec (niem. *Ameisen Hügel*), natomiast znak o numerze 526 ustawiony był na południe od Kobylej Góry (niem. *Fleischer Berg*).

Z tyłu opisywanych kamieni przymocowano stalowe kształtowniki, które pozwalają na wykorzystanie słupków w roli nóg do ławki. Konstrukcja tych metalowych wsporników, a także ich montaż za pomocą stalowych śrub i nakrętek, są identyczne jak w przypadku kamieni stojących przed ulanowickim kościołem. Niewątpliwie wykonał je i zamontował ten sam człowiek.

Bardzo interesujące są też ryty umieszczone z tyłu kamienia o numerze 526. Widzimy tu, częściowo zakryte przez wspomniany właśnie stalowy kształtownik, zwieńczone krzyżem litery IHS, będące symbolem zakonu jezuitów. Poniżej znajduje się data 1727, identyczna jak po stronie cysterskiej, natomiast w dolnej części zachowały się słabo czytelne ślady po literach RSSJ. Skrót ten należy rozwinąć jako *Residentia Schatzariensis Societas Jesu*⁸, co można przetłumaczyć jako *Rezydencja Żaclérskiego Towarzystwa Jezusowego*, czyli jezuitów. Jezuita z położonego tuż za granicą miasteczka Žaclěř byli w 1727 roku właścicielami ziem graniczących z dobrami cystersów

Fragment archiwalnej mapy topograficznej z zaznaczoną lokalizacją kamieni 526 i 550

Jezuicka strona kamienia 526

z Krzeszowa, tak więc ten dwustronny kamień graniczny wyznaczał kresy dóbr należących do obu tych zakonów. Do dziś zachował się jeszcze jeden taki podwójny, cystersko-jezuicki znak, znajduje się on w Chełmsku Śląskim.

Na koniec chciałbym wspomnieć, że w 2013 roku o historię ławki z cysterskich kamieni granicznych miałem okazję zapytać dwie starsze mieszkanki pałacu opackiego. Dowiedziałem się wówczas, że w latach powojennych ławka ta znajdowała się pod starą lipą rosnącą kilkadziesiąt metrów dalej w kierunku północno-zachodnim. Kiedy lipa ta się wyróciła, ławkę przeniesiono bliżej pałacu opackiego.

Marian Gabrowski

Przypisy

- 1 Z. Sarnecki, *Doniesienie terenowe 138 – Krzeszów*, [w:] Bractwo Krzyżowców, zeszyt 20, listopad 1992, s. 12.
 - 2 Z. Sarnecki, *Odkrycie kolejnych kamieni granicznych*, [w:] Przydrożne Pomniki Przeszłości, nr 25, październik 1997, s. 4.
 - 3 M. Gabrowski, *Cysterski kamień graniczny z Chełmska Śląskiego*, [w:] Na Szlaku, nr 4/2025, s. 6-10.
 - 4 M. Gabrowski, *Cysterski kamień graniczny z klasztoru w Krzeszowie*, [w:] Na Szlaku, nr 2/2025, s. 8-11.
 - 5 M. Gabrowski, *Znaki Graniczne z należącego do krzeszowskich cystersów Mniszego Lasu w Górach Izerskich*, [w:] Pomniki Dawnego Prawa, zeszyt 53-54, marzec-czerwiec 2021, s. 57.
 - 6 M. Gabrowski, *Cysterskie kamienie graniczne z ogrodu klasztoru w Krzeszowie*, [w:] Na Szlaku, nr 1/2025, s. 15.
 - 7 Mapa topograficzna *Meßtischblatt*, arkusz 3131 Schömburg, rok 1907.
 - 8 Z. Sarnecki, *Krzeszowskie pogranicze*, [w:] Przydrożne Pomniki Przeszłości, zeszyt nr 4, kwiecień 1987, s. 27.
-